

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ: ΝΟΜΙΚΗΣ

ΤΟΜΕΑΣ: ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΜΑΘΗΜΑ: «ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ: Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Θ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

«Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ»

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΑΝΕΛΛΟΥ ΕΙΡΗΝΗ

A.M.: 1340200400624

ΜΑΙΟΣ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ : Γένεση και συγκριτική εξέλιξη του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον</u>	5
---	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΓΕΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

<u>I) ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ</u>	8
<u>α) Η ΝΟΜΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ</u>	8
<u>β) Η ΝΟΜΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ</u>	9
<u>γ) ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ</u>	12
i) ΤΟΠΙΟ	
ii) ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΖΩΝΕΣ	
iii) ΥΓΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ	
iv) ΡΕΥΜΑΤΑ	

<u>II) ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ</u>	14
<u>α) ΓΕΝΙΚΑ</u>	14
<u>β) Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</u>	15
<u>γ) Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΦΥΛΑΞΗΣ</u>	17
<u>δ) ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ</u>	17
<u>ε) Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ</u>	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

<u>I) Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ</u>	19
<u>II) Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ</u>	20
<u>III) ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ</u>	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

<u>I) ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ</u>	25
α) <u>ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΧΥΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ</u>	25
<u>β) ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ</u>	26
i) ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ	
ii) ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ	
iii) ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ	
<u>II) ΦΟΡΕΙΣ – ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ</u>	
α) <u>ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ</u>	25
β) <u>ΦΟΡΕΙΣ</u>	26
γ) <u>ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑ</u>	27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕ ΑΛΛΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

<u>I) ΓΕΝΙΚΑ</u>	30
α) <u>Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 24 ΜΕ ΑΛΛΑ ΑΡΘΡΑ</u>	31
<u>II) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ</u>	31
<u>III) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ</u>	33
<u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ</u>	34
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	36
<u>ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ</u>	37
<u>ΒΑΣΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ-ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ</u>	38

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΔ	Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο
ΑΠ	Άρειος Πάγος
αρ.	άρθρο
βλ.	βλέπε
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
επ.	επόμενα
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Ενότητα
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ν.	νόμος
ΝΔ	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝΠΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
Ολ.	Ολομέλεια
οπ. παρ	όπου παραπάνω
παρ.	παράγραφος
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
π.χ.	παραδείγματος χάριν
σελ.	σελίδα
ΣΤΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣυνθΕΚ	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως

ΕΙΣΑΓΩΓΗ- Γένεση και συγκριτική εξέλιξη του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, η ραγδαία εξέλιξη στον τομέα των επιστημών και της τεχνολογίας σε συνδυασμό με την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων και την απουσία ορθολογικής διαχείρισης είχε ως συνέπεια τη συσσώρευση οικολογικών προβλημάτων και την πρόκληση περιβαλλοντικής κρίσης. Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για αποτελεσματική αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών αυτών ζητημάτων οδήγησε στην έναρξη διεργασιών για την επίτευξη περιβαλλοντικής νομοθεσίας τόσο σε εθνικό όσο και σε διακρατικό επίπεδο. Σκοπός αυτών των πρώτων διεργασιών ήταν η νομική κάλυψη της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, η οποία άλλοτε παρουσιάζεται με τη μορφή κρατικής υποχρέωσης, άλλοτε κατοχυρώνεται μέσω διατάξεων που αφορούν άλλα δικαιώματα και άλλοτε διατυπώνεται ρητά ως ανθρώπινο δικαίωμα¹.

Σε διεθνές επίπεδο, ήδη από το 1972 με τη Διακήρυξη της Στοκχόλμης αλλά και αργότερα με το Παγκόσμιο Χάρτη για τη φύση του ΟΗΕ το 1982, το Συνέδριο του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, τη Διακήρυξη της Βιέννης το 1993 και την Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Γιохάνεσμπουργκ το 2002, υπήρξε η τάση της ρητής διατύπωσης της προστασίας του περιβάλλοντος ως δικαίωμα. Παράλληλα, σε κρατικό

¹ Βλ. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 15

επίπεδο η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών άρχισε να αποκτά την υπόσταση συνταγματικού δικαιώματος.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δε θα μπορούσε να μείνει αμέτοχη στη διεθνή κινητοποίηση όσον αφορά στο περιβάλλον. Για το λόγο αυτό, επικύρωσε και υιοθέτησε σημαντικές διεθνείς συμβάσεις εναρμονίζοντας την πολιτική της στο καίριο ζήτημα της προστασίας του περιβάλλοντος με αυτή της διεθνούς κοινότητας, ενώ παράλληλα, ενσωμάτωσε σχετικές διατάξεις στις ιδρυτικές της συνθήκες και στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων².

Μέσα από τις διεθνείς συνδιασκέψεις και από τις εκτενείς εθνικές συζητήσεις τέθηκαν οι βάσεις του περιβαλλοντικού δικαίου ως αυτόνομου κλάδου δικαίου, οδηγώντας στην σύναψη πολλών περιβαλλοντικών συμβάσεων με δεσμευτικές για τα κράτη διατάξεις.

Στην ελληνική έννομη τάξη το στίγμα για την νομική προστασία του περιβάλλοντος το έδωσε ο συντακτικός νομοθέτης του 1975, ο οποίος καινοτομώντας για την εποχή του, ανήγαγε την προστασία του περιβάλλοντος σε αγαθό συνταγματικά προστατευόμενο, αναθέτοντας στο κράτος την υποχρέωση της προστασίας του με τη λήψη όλων των αναγκαίων νομοθετικού, κανονιστικού ή διοικητικού χαρακτήρα μέτρων.

Η αναγωγή της προστασίας του περιβάλλοντος σε συνταγματικό καθήκον του κράτους μετέθεσε μεν την ευθύνη της προστασίας του στην κρατική εξουσία, δεν διευθέτησε όμως το νομικό ζήτημα της αναγνώρισης ενός αντίστοιχου ατομικού δικαιώματος στους πολίτες το οποίο να στρέφεται κατά του κράτους

² ΣυνθΕΚ αρ. 2, αρ. 6, αρ. 174
Ευρωπαϊκός Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αρ. 37

και να απαιτεί την αποτελεσματική ικανοποίηση της κρατικής υποχρέωσης. Χρειάστηκε η συνταγματική αναθεώρηση του 2001 για να καθορισθεί αν στο κρατικό καθήκον προστασίας του περιβάλλοντος αντιστοιχεί και ένα δικαίωμα στην προστασία του περιβάλλοντος³.

Μέσω της παρούσης εργασίας, επιχειρείται σε πρώτο βαθμό μία προσέγγιση του εννοιολογικού προσδιορισμού του φυσικού περιβάλλοντος και των στοιχείων του, των γενικών αρχών που το διέπουν και της νομικής του προστασίας. Στη συνέχεια, εξετάζεται το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον στα πλαίσια της συνταγματικής του κατοχύρωσης και συσχετίζεται με άλλα συνταγματικώς προστατευόμενα δικαιώματα.

³ Βλ. Μανιτάκη, Η συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος, κεφ. 2, 2001, εισήγηση στο 13ο Συνέδριο Πανελληνίου δικτύου οικολογικών οργανώσεων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΓΕΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ι) ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

α) Η ΝΟΜΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Στο ά. 24§1Σ δεν περιλαμβάνεται εννοιολογικός προσδιορισμός του φυσικού περιβάλλοντος, ούτε απαριθμούνται τα προστατευόμενα αγαθά. Η εξειδίκευση των αγαθών του φυσικού περιβάλλοντος και της συνταγματικής τους προστασίας αφέθηκε επομένως στον εφαρμοστή και ερμηνευτή του άρθρου 24Σ, δηλαδή στην κρίση του κοινού νομοθέτη, στη θεωρία και στη νομολογία.

Στη νομοθεσία, η έννοια του περιβάλλοντος συναντάται με αρκετή σαφήνεια σε ένα σύνολο νομοθετημάτων όπου το φυσικό περιβάλλον ορίζεται, με παρεμφερείς διατάξεις, «ως ο χερσαίος, θαλάσσιος και εναέριος χώρος που περιβάλλει τον άνθρωπο, μαζί με τη χλωρίδα, την πανίδα και τους φυσικούς πόρους του.»⁴ Ως εκ τούτου, ρυθμιστικό αντικείμενο του δικαίου του περιβάλλοντος νοείται μόνο το φυσικό περιβάλλον, που σχηματίζεται από τα φυσικά αγαθά, το νερό, τη θάλασσα, τον αέρα, την χλωρίδα και την πανίδα και, γενικά, ό,τι περιβάλλει τον άνθρωπο και έχει δημιουργηθεί χωρίς την παρέμβασή του.

Στο σημείο αυτό παρεμβαίνει η νομολογία, η οποία με πρόσφατη απόφαση εξειδικεύει τη νομοθετική προστασία ορίζοντας ότι «φυσικό περιβάλλον εμπίπτει στην προστασία του άρθρου 24 § 1

⁴ Βλ. σχετικά άρθρο 1§5 του ν. 360/ 76, άρθρο 1 του Π.Δ. 1180/91, άρθρο 1 του Π.Δ. 293/81, άρθρο 1 του Ν. 1327/83.

Βλ. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 10

του Συντάγματος, αποτελούν όχι μόνον τα φυσικά οικοσυστήματα αλλά και τα τεχνητά, ιδίως δε η γεωργική γη».⁵

Βασικός ελληνικός νόμος για το περιβάλλον είναι και ο νόμος-πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος (ν. 1650/1986), στον οποίο, ωστόσο, δε διακρίνεται η έννοια του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος⁶.

Παράλληλα με τη νομοθεσία και τη νομολογία, και η θεωρία, βασιζόμενη σε δικαστικές αποφάσεις (κυρίως του ΣΤΕ) και σε νομοθετικές διατάξεις, προβαίνει σε ενδεικτική απαρίθμηση των περιβαλλοντικών αγαθών που συγκροτούν το φυσικό περιβάλλον. Τα δάση, τα τοπία, οι παράκτιες ζώνες, οι υγροβιότοποι, τα ρεύματα αποτελούν στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος τα οποία δεν αντιμετωπίζονται μεμονωμένα αλλά ως ενιαίο αλληλένδετο σύνολο, καθ' ότι σε διαφορετική περίπτωση τα λαμβανόμενα μέτρα δεν θα είχαν την επιστημονικά εγγυώμενη μέγιστη δυνατή αποτελεσματικότητα.⁷

β) Η ΝΟΜΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

Η νομική έννοια του δάσους και της δασικής έκτασης δεν προσδιορίζεται στη συνταγματική ρύθμιση με αποτέλεσμα να δημιουργήσει προβλήματα στους ερμηνευτές και εφαρμοστές της διάταξης. Σε εκτέλεση της συνταγματικής ρύθμισης του εδ. γ' του αρ.

⁵ ΣΤΕ 3698/2000

⁶ Αρ. 2 παρ. 1 του ν. 1650/1986: Περιβάλλον: το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες.

⁷ Βλ. Δεκλερή, Ο Δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος. Εγκόλπιο βιωσίμου αναπτύξεως, 1996, σελ. 44

24Σ, σύμφωνα με το οποίο «Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και γενικά των δασικών εκτάσεων», εκδόθηκε ο ν. 998/1979 «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας» (ΦΕΚ 289^Α/29.12.70). Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του νόμου αυτού «**δάσος** νοείται πάσα έκταση της επιφανείας του εδάφους, η οποία καλύπτεται εν όλω ή σποραδικώς υπό αγρίων ξυλωδών φυτών οιασδήποτε διαστάσεων και ηλικίας αποτελούμενων ως εκ της μεταξύ των αποστάσεως και αλληλεπιδράσεως οργανική ενότητα και η οποία δύναται να προσφέρει προϊόντα εκ των ως άνω φυτών εξαγόμενα ή να συμβάλει εις τη διατήρησιν της φυσικής και βιολογικής ισορροπίας ή να εξυπηρετήσει την διαβίωση του ανθρώπου εντός του φυσικού περιβάλλοντος», ενώ σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 2 του ίδιου νόμου «**δασική έκταση** νοείται πάσα έκταση της επιφανείας του εδάφους, καλυπτόμενης υπό αραιής ή πενιχράς υψηλής ή θαμνώδους, ξυλώδους βλαστήσεως οιασδήποτε διαπλάσεως και δυναμένη να εξυπηρετήσει μίαν ή περισσότερες των εν τη προηγουμένη παραγράφω λειτουργιών».

Η εφαρμογή των παραπάνω ορισμών προκάλεσαν διχογνωμία στη νομολογία σχετικά με το ζήτημα του κατά πόσον ο νόμος θέτει σωρευτικά δύο προϋποθέσεις ή μόνον μία για τη συγκρότηση της έννοιας του δάσους, δηλ. την οργανική ενότητα της δασικής βλάστησης ή και την εξυπηρέτηση των λειτουργιών του δάσους (την παραγωγή προϊόντων ή τη συμβολή στη διατήρηση της ισορροπίας και την εξυπηρέτηση της διαβίωσης του ανθρώπου)⁸.

⁸ Βλ. Σιούτη, οπ. παρ., σελ. 54

Κατά τη νομολογία του ΣτΕ, κρίσιμη για την έννοια του δάσους είναι μόνο η οργανική ενότητα της δασικής βλάστησης, η οποία και αρκεί για να του προσδώσει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του ως δασικού οικοσυστήματος⁹. Αντίθετα, η νομολογία του Α.Π. απαιτούσε την αθροιστική συνδρομή και των δύο προϋποθέσεων¹⁰. Το ΑΕΔ υιοθέτησε την ίδια άποψη με το ΣτΕ διευκρινίζοντας ότι άρθρο 3 του ν. 998/1979 δεν ορίζει δύο προϋποθέσεις για τη στοιχειοθέτηση της έννοιας του δάσους¹¹.

Η διχογνωμία αυτή φανερώνει τη σπουδαιότητα του προβλήματος σχετικά με τον χαρακτηρισμό μιας έκτασης ως δασικής, καθώς με το χαρακτηρισμό αυτό, η έκταση υπάγεται στο ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς των συνταγματικών διατάξεων¹².

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, προσδιορίζεται η έννοια του δάσους και της δασικής έκτασης κατά πλήρη αποδοχή της νομολογίας του ΣτΕ και του ΑΕΔ με την ερμηνευτική δήλωση του αρ. 24 Σ. «Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα, κατά το Σύνταγμα, νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές)», ενώ «δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά».

⁹ ΣτΕ 2086/1995, 3273/1996

¹⁰ ΑΠ 1874/1994, 283/1996

¹¹ ΑΕΔ 27/1999

¹² Βλ. Ευπρ.-Αίθρας Μαριά «Η νομική προστασία των δασών», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998, σελ. 191

Πρόσφατα, ψηφίστηκε και νέος νόμος στη Βουλή, ο νόμος 3208/2003 «Προστασία δασικών οικοσυστημάτων, κατάρτιση δασολογίου, ρύθμιση εμπράγματων δικαιωμάτων επί δασών και δασικών εν γένει εκτάσεων και άλλες διατάξεις», ο οποίος τροποποιεί τον Ν. 998/1979 επικαλούμενος τη σχετική εξουσιοδότηση του νομοθέτη από τις διατάξεις του άρθρου 24 (παρ. 1) του Συντάγματος. Ο νόμος αυτός ουσιαστικά τροποποιεί τον μέχρι πρότινος ισχύοντα ορισμό των εννοιών του δάσους και της δασικής έκτασης απαιτώντας πλέον «εδαφοκάλυψη τουλάχιστον 25% από δασοπονικά είδη, ώστε μια έκταση να χαρακτηριστεί δάσος ή δασική έκταση»¹³.

γ) ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

ΤΟΠΙΟ

Το τοπίο αποτελεί αγαθό του φυσικού περιβάλλοντος το οποίο και ορίζεται από το αρ. 2 παρ. 6 του ν. 1650/1986: «Τοπίο είναι κάθε δυναμικό σύνολο βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος που μεμονωμένα ή αλληλεπιδρώντας σε συγκεκριμένο χώρο συνθέτουν μια οπτική εμπειρία».

ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΖΩΝΕΣ

Όσον αφορά στον προσδιορισμό του παράκτιου περιβάλλοντος, το οποίο κινδυνεύει τόσο από την άναρχη τουριστική ανάπτυξη όσο και από την απρογραμμάτιστη οικονομική εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου του, η εθνική νομοθεσία απομονώνει τα στοιχεία του εντάσσοντας τα σε νοητές ζώνες, ιδίως

¹³ Βλ. «Δεσμεύσεις χωρίς εφαρμογή: η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα», Έκθεση του WWF Ελλάς, 2005, σελ. 35-36

τον αιγιαλό και την παραλία¹⁴. Ο πρώτος νόμος που θεσμοθέτησε ορισμό του αιγιαλού και της παραλίας ήταν ο Ν. 2344/1940 (Φ.Ε.Κ. Α/154/1940), σύμφωνα με τον οποίο «ως ελάχιστο πλάτος παραλίας ορίζονται τα 50 μ. εντός των οποίων απαγορεύεται ουσιαστικά η δόμηση». Ο πρόσφατος Ν. 2971/2001 «περί αιγιαλού, παραλίας και άλλες διατάξεις» ορίζει ως **αιγιαλό** «τη ζώνη της ξηράς, που βρέχεται από τη θάλασσα από τις μεγαλύτερες και συνήθεις αναβάσεις των κυμάτων της» ενώ ως **παραλία** ορίζει «τη ζώνη ξηράς που προστίθεται στον αιγιαλό, καθορίζεται δε σε πλάτος μέχρι και πενήντα (50) μέτρα από την οριογραμμή του αιγιαλού, προς εξυπηρέτηση της επικοινωνίας της ξηράς με τη θάλασσα και αντίστροφα». Στο άρθρο 4 του ίδιου νόμου προβλέπεται η σύσταση Επιτροπών Καθορισμού Αιγιαλού και Παραλίας οι οποίες συστήνονται με απόφαση του Υπουργού Οικονομικών και αναλαμβάνουν τον καθορισμό των ορίων αιγιαλού, παλαιού αιγιαλού και παραλίας¹⁵.

ΥΓΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ

Οι υγροβιότοποι ή υγρά τοπία αποτελούν παραγωγικά οικοσυστήματα με μεγάλη σημασία. Για το λόγο αυτό, εκδηλώθηκε ενδιαφέρον για την προστασία τους ήδη από το 1971 με τη Διεθνή Σύμβαση του Ραμσάρ η οποία και καθιέρωσε την υποχρέωση για τους συμβαλλόμενους της συντήρησης των υγροβιότοπων με τη δημιουργία περιοχών ειδικής προστασίας. Στο αρ. 1 παρ. 1 της σύμβασης αυτής, η οποία επικυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν.δ.

¹⁴ Βλ. Καράκωστα, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2000 σελ. 102-103

¹⁵ Βλ. «Δεσμεύσεις χωρίς εφαρμογή: η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα», Έκθεση του WWF Ελλάς, 2005, σελ. 38

191/1974, ως υγρότοποι ορίζονται «έλη, τέλματα, περιοχές τύρφης ή νερών φυσικής ή τεχνηκής προέλευσης μόνιμων ή πρόσκαιρων, όπου το νερό γλυκό ή υφάλμυρο ή αλμυρό ρέει ή είναι στατικό, συμπεριλαμβανομένων και εκτάσεων, οι οποίες καλύπτονται από θαλάσσιο νερό, βάθος σε αμπώτιδα όχι μεγαλύτερου από έξι μέτρα»¹⁶.

ΡΕΥΜΑΤΑ

Τα ρεύματα, τα οποία αποτελούν επίσης στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος μεγάλης σημασίας, αντιμετωπίζονται από τη νομοθεσία ως «μέσα απορροής προς τη θάλασσα των πλεοναζόντων υδάτων της ξηράς και ως φυσικών αεραγωγών με χλωρίδα και πανίδα»¹⁷

ΙΙ) ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

α) ΓΕΝΙΚΑ

Μέσω των διεθνών κειμένων και συμβάσεων θεμελιώθηκαν, αναπτύχθηκαν και τελικά καθιερώθηκαν βασικές αρχές προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, οι οποίες αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές δράσης. Σε εθνικό επίπεδο, το ΣΤΕ με αποφάσεις ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80, ερμηνεύοντας και εφαρμόζοντας τις διατάξεις του αρ. 24Σ, καθιέρωσε νομικές αρχές σημαντικές για την προστασία του περιβάλλοντος.

¹⁶ Βλ. Καράκωστα, οπ. παρ., σελ. 108

¹⁷ Βλ. Καράκωστα, οπ. παρ., σελ. 115

β) Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η έκφραση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης εστιάζεται στη διαφύλαξη των φυσικών πόρων του πλανήτη και αφορά εξίσου τόσο το περιβάλλον όσο και την οικονομική ανάπτυξη. Για πρώτη φορά εκφράζεται σε διεθνές επίπεδο ήδη στην ιστορική διακήρυξη της Στοκχόλμης το 1972¹⁸.

Η βιώσιμη ή αιεφόρος ανάπτυξη μπορεί να ορισθεί ως η συμβατή προς το περιβάλλον ανάπτυξη, η οποία δεν εξαντλεί τους φυσικούς πόρους, αλλά τους διαφυλάσσει, προς το συμφέρον όχι μόνο των παρούσών αλλά και των μελλουσών γενεών.

Με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 προστέθηκε και στο άρ. 24§1 η αρχή αυτή ως αρχή της αειφορίας, δηλ. ως αρχή της βιωσιμότητας των οικοσυστημάτων. Η ρητή αυτή προσθήκη είναι αποτέλεσμα της πολυετούς ενασχόλησης της νομολογία του ΣΤΕ με το συγκεκριμένο θέμα, νομολογία η οποία σταδιακά προχώρησε στην ερμηνευτική συναγωγή της αρχής αυτής και τη σύνδεσή της με την αρχή της πρόληψης¹⁹.

β) ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ

Σύμφωνα με την αρχή της πρόληψης θεωρείται προτιμότερη η καταπολέμηση ενός περιβαλλοντικού προβλήματος στην πηγή του, πριν την επέλευση δηλ. των συνεπειών που είναι βλαπτικές για τα στοιχεία του περιβάλλοντος, ειδικά όταν η αποκατάσταση της

¹⁸ «Ο Φυσικός πλούτος της γης μαζί με τον αέρα, το νερό, το έδαφος, την χλωρίδα και την πανίδα, και ειδικότερα τα αντιπροσωπευτικά δείγματα φυσικών οικοσυστημάτων πρέπει να προστατεύονται, για το καλό της σημερινής και της μέλλουσας γενεάς, με ένα προσεκτικό και κατάλληλο σχεδιασμό ή διαχείριση.(αρχή 2)

¹⁹ Βλ. Καράκωστα , οπ. παρ., σελ. 110

περιβαλλοντικής ισορροπίας είναι κάτι εξαιρετικά δύσκολο²⁰. Για το λόγο αυτό, το ελληνικό Σύνταγμα επιβάλλει όχι μόνο την επανόρθωση της προηγούμενης βλάβης, αλλά και την υποχρέωση της πολιτείας για τη λήψη προληπτικών μέτρων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος (αρ. 24§1 εδ. β'). Κατ' αυτόν τον τρόπο, η αρχή της πρόληψης, η οποία περιλαμβάνεται επίσης τόσο στη Διακήρυξη του Ρίο (1992) όσο και στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (κυρώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το ν. 2077/1992) και στην Ευρωπαϊκή Συνθήκη (αρ. 174 ΣυνθΕΚ), ανάγεται από το Σύνταγμα σε βασική αρχή προστασίας του περιβάλλοντος.

Η νομολογία βασιζόμενη στο Σύνταγμα, σε πολλές αποφάσεις, δέχεται την αρχή της πρόληψης ως δεσμευτικό νομικό κανόνα, ο οποίος επιβάλλει στα όργανα του Κράτους με τη σχετική αρμοδιότητα, να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες για τη διαφύλαξη του προστατευόμενου αγαθού²¹.

Το βασικό μέσο για την πραγματοποίηση της προληπτικής δράσης των κρατικών οργάνων με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος είναι οι μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ), οι οποίες εισήχθησαν στο ελληνικό δίκαιο επιβαλλόμενες από το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις Οδηγίες 85/337, 97/11 και 2001/42. Με τις ΜΠΕ επιβάλλεται να εντοπίζονται, πριν από την πραγματοποίηση ενός έργου, επανορθωτικά μέτρα για τις επιπτώσεις του στο περιβάλλον. Η εκ των προτέρων εκτίμηση των συνεπειών από έργα ή δραστηριότητες που λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της έκτασης τους είναι πιθανό να δημιουργήσουν σοβαρούς κινδύνους

²⁰ Βλ. Καράκωστα, Σιούτη, Παυλόπουλο, Λιάκουρα, Κυμιωνή, Εισαγωγή στο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος, Αθήνα, 1993, σελ. 44

²¹ Βλ. ενδεικτικά ΣΤΕ 53/1993, ΣΤΕ 2760/1994, 3957/1995, 2537/1996,

για το περιβάλλον, πρέπει να στηρίζεται σε ειδική μελέτη, η οποία να κατατάσσει τα έργα σε μία από τις κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται εξίσου δημόσια και ιδιωτικά έργα, ανάλογα με τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον. Η μελέτη απαιτείται να υποβάλλεται στην αρχή που είναι αρμόδια να επιτρέψει το έργο ή τη δραστηριότητα (ν. 1650/1986, ΚΥΑ 69269/5387/1990)²².

γ) Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΦΥΛΑΞΗΣ

Η αρχή της προφύλαξης επεκτείνει την αρχή της πρόληψης. Προβλέπεται ρητώς στο αρ. 174 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης και σύμφωνα με αυτή τα προστατευτικά μέτρα του περιβάλλοντος πρέπει να λαμβάνονται ακόμη και όταν δεν υπάρχει πλήρης επιστημονική βεβαιότητα και απόδειξη για τις δυσμενείς περιβαλλοντικές συνέπειες μιας δραστηριότητας. Αρκεί να υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις για πιθανές περιβαλλοντικές βλάβες. Με αρκετές αποφάσεις του, το ΣτΕ αναφέρεται τόσο στην αρχή της πρόληψης όσο και της προφύλαξης. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του ΣτΕ 4530/97 σύμφωνα με την οποία η μεταφορά ρεύματος υψηλής τάσης στις κατοικημένες περιοχές πρέπει να γίνεται υπογείως και όχι με εναέρια διέλευση καλωδίων.

δ) ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ

Με την αρχή της φέρουσας ικανότητας, η οποία αποτελεί ειδικότερη αρχή της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης, νοείται η ικανότητα μιας περιοχής να δεχτεί περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες χωρίς να υποβαθμιστεί κατά τρόπο ανεπανόρθωτο

²² Βλ. Σιούτη, οπ. παρ., σελ. 150 επ.

το περιβάλλον της. Κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα που ξεπερνά τα όρια της φέρουσας ικανότητας της περιοχής, είναι απαγορευμένη.

Ένα παράδειγμα από τη νομολογία του ΣτΕ αποτελεί η απόφαση 50/1993 σύμφωνα με την οποία η Διοίκηση, προκειμένου να χορηγήσει άδεια ίδρυσης ξενοδοχείου, οφείλει να ερευνά το χαρακτήρα και την ιδιομορφία της περιοχής και να λαμβάνει υπόψη τον αριθμό των ξενοδοχείων που ήδη λειτουργούν στην ίδια περιοχή και την ικανότητα της να δεχθεί μεγαλύτερο αριθμό τουριστών χωρίς να αλλοιωθούν η φυσιογνωμία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

ε) Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Ως βιοποικιλότητα ορίζεται το σύνολο των ειδών που συγκροτούν τα χερσαία και υδάτινα οικοσυστήματα της βιόσφαιρας. Η βιοποικιλότητα διακρίνεται σε γενετική ποικιλότητα, βιοποικιλότητα των ειδών χλωρίδας και πανίδας και βιοποικιλότητα των οικοσυστημάτων και των τοπίων. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης, της Διεθνούς Σύμβασης του Ραμσάρ του 1971, αλλά και της Συνδιάσκεψης του ΟΗΕ, στο Ρίο ντε Τζανέιρο, το 1992, αναγνωρίζεται η παροχή αυξημένης προστασίας σε είδη υπό εξαφάνιση και σε οικοσυστήματα εντός των οποίων τα είδη αυτά διαβιούν. Το ΣτΕ, ακολουθώντας τις κοινοτικές οδηγίες για τη διατήρηση των φυσικών οικότοπων και της άγριας χλωρίδας και πανίδας (Οδηγία 92/43) και τις διατάξεις του αρ. 24 Σ, αναφέρεται ρητώς στην προστασία της βιοποικιλότητας.

Με τις αποφάσεις, για παράδειγμα, Ολ.ΣτΕ 1821/95, Ολ.ΣτΕ 2301/95, Ολ.ΣτΕ 2304/95, με βάση την αρχή της βιοποικιλότητας

δέχτηκε τη συνταγματικότητα προεδρικών διαταγμάτων με τα οποία οι βιότοποι των ειδών *Caretta-Caretta* και *Monachus-Monachus* υπήχθησαν σε καθεστώς ειδικής προστασίας, σύμφωνα με τα άρθρα 18επ. του ν. 1650/86, ενώ θεσπίστηκαν αυστηρότατοι όροι δόμησης και επιτρεπτών χρήσεων γης²³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

1) Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Λαμβάνοντας υπ' όψη τους εννοιολογικούς προσδιορισμούς του φυσικού περιβάλλοντος και των στοιχείων του, καθώς επίσης και των βασικών αρχών που το διέπουν, το φυσικό περιβάλλον συνιστά έννομο αγαθό η νομική προστασία του οποίου είναι επιτακτική, καθ' ότι η προσβολή του δε θίγει απλά ένα εξατομικευμένο κύκλο προσώπων, αλλά ένα ευρύ σύνολο ατόμων που συνδέεται ειδικότερα με την εκάστοτε περιβαλλοντική προσβολή, αν όχι ολόκληρη την κοινωνία. Επιπλέον, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς συνδέεται με την προστασία του δημοσίου συμφέροντος, εφόσον τα περιβαλλοντικά αγαθά αποτελούν δημόσιους φυσικούς πόρους, η φύλαξη των οποίων έχει ανατεθεί από το κοινωνικό σύνολο στο κράτος.

Νομική προστασία του φυσικού περιβάλλοντος νοείται η προστασία που παρέχει η έννομη τάξη στα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος τόσο καθεαυτά όσο και στο πλαίσιο της σύνδεσής τους με άλλα ανθρώπινα αγαθά, της ανθρώπινης υγείας και προσωπικότητας. Η νομική προστασία του φυσικού περιβάλλοντος

²³ Βλ. Καράκωστα, οπ. παρ., σελ. 99-101

λαμβάνει μία ανθρωποκεντρική και οικολογική διάσταση, η οποία γίνεται φανερή και στην ελληνική νομοθεσία²⁴.

Στην ελληνική έννομη τάξη, όπως έχει προαναφερθεί, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος κατοχυρώνεται ήδη από το 1975 στο άρθρο 24 παρ.1 του Συντάγματος, το οποίο δεν αποτελεί μόνο κατευθυντήρια διάταξη αλλά κανόνα άμεσης και επιτακτικής ισχύος, με βάση τον οποίο κρίνεται η νομιμότητα των κρατικών πράξεων, κανονιστικού ή διοικητικού χαρακτήρα. Η συνταγματική διάταξη εξειδικεύεται από τη νομοθεσία και ερμηνεύεται από τη νομολογία.

Στο νόμο – πλαίσιο ν. 1650/1986 (αρ. 2.παρ. 5), η προστασία του περιβάλλοντος ορίζεται ως «το σύνολο των ενεργειών, μέτρων και έργων που έχουν στόχο την πρόληψη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος ή την αποκατάσταση, διατήρηση ή βελτίωσή του», ενώ η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας ρητά χαρακτηρίζει ότι το περιβάλλον τυγχάνει αυτοτελούς προστασίας, προκειμένου να εξασφαλισθεί η οικολογική ισορροπία και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων προς χάριν των επόμενων γενεών (ΣΤΕ 613/2002 ολ.).

II) Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

Οι διατάξεις των άρθρων 24 Σ παρ. 1 και 117 Σ παρ. 3 και 4 συνθέτουν το συνταγματικό πλαίσιο της προστασίας των δασών. Τα δύο αυτά άρθρα λειτουργούν κατά τρόπο συμπληρωματικό και παραπληρωματικό, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματικότερη προστασία του δάσους²⁵.

²⁴ Βλ. Σιούτη, οπ. παρ., σελ.10-11

²⁵ Βλ. Μαριά, Η νομική προστασία των δασών, 1998, σελ. 459

Ο συντακτικός νομοθέτης, παρά την αναφορά στο αρ. 24 παρ. 1 εδ. α΄ Σ της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο υπάγεται και το δάσος, εξειδικεύει την προστασία του δάσους στα εδ. γ΄ και δ΄ του ίδιου άρθρου καταδεικνύοντας τη βούλησή του να το εντάξει σε ένα ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς για να διαφυλαχθεί η οικολογική ισορροπία. Το εδάφιο γ΄ περιέχει επιφύλαξη νόμου η οποία παραπέμπει στο νομοθέτη την εξειδίκευση της προστασίας των δασών και των δασικών εκτάσεων, ενώ το δ΄ απαγορεύει τη μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων (όχι μόνο των δημόσιων όπως ίσχυε πριν την αναθεώρηση, αλλά και των ιδιωτικών, καθώς με την αναθεώρηση του 2001 εξομοιώνεται η προστασία δημόσιων και ιδιωτικών δασών και τίθεται τέλος στη νομολογιακή ερμηνεία περί της απολύτου προστασίας των ιδιωτικών δασών)²⁶, εισάγοντας ωστόσο εξαιρετική ρήτρα, η οποία προβλέπει τη δυνατότητα επεμβασής στα δάση για λόγους Εθνικής Οικονομίας (ιδίως αγροτική εκμετάλλευση) ή άλλη χρήση που επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον. Η εξαιρετική ρήτρα ερμηνεύτηκε από τη νομολογία με ιδιαίτερη αυστηρότητα και με διάθεση συρρίκνωσης των δυνατοτήτων επεμβάσεων. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν διάφοροι επιθετικοί προσδιορισμοί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην αρκεί η επίκληση απλώς δημοσίου συμφέροντος, όρο για τον οποίο κάνει λόγο η συνταγματική διάταξη. Απαιτείται η συνδρομή «ύψιστου δημοσίου συμφέροντος» (ΣΤΕ 3277/87), «σπουδαίου», (ΣΤΕ 772/92), «σοβαρού» (ΣΤΕ 2435/93), «υπέρτερου» (ΣΤΕ 1/93), «εξαιρετικού» (ΣΤΕ 4739/95). Οι επεμβάσεις πρέπει να προβλέπονται με ειδικές ρυθμίσεις νόμου ή κανονιστικής πράξης που εκδίδεται βάσει ειδικής

²⁶ Βλ. Σιούτη, οπ. παρ., σελ.63

νομοθετικής εξουσιοδότησης και πρέπει να καθορίζουν και τη διαδικασία για την πραγματοποίηση των επεμβάσεων κατά περίπτωση.

Το άρθρο 117 Σ, το οποίο οριοθετεί επίσης το καθεστώς για τα δάση, άπτεται του θέματος των αναδάσωσης και της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης των ιδιωτικών δασών και δασικών εκτάσεων.

Με το αρ. 117 παρ. 3 Σ, το οποίο έχει άμεση εφαρμογή γιατί δεν εξαρτάται από την έκδοση νόμου, θεσπίζεται η υποχρέωση αναδάσωσης δημόσιων ή ιδιωτικών δασών και δασικών εκτάσεων, χωρίς κανένα χρονικό περιορισμό, οι οποίες καταστράφηκαν από πυρκαγιά ή αποψιλώθηκαν από οποιαδήποτε άλλη αιτία, φυσικής ή ανθρώπινης προέλευσης. Οι εκτάσεις αυτές, μετά την καταστροφή, δε χάνουν το δασικό τους χαρακτήρα και για το λόγο αυτό αποκλείεται η διάθεση τους για άλλο σκοπό μέχρι την πραγματοποίηση της αναδάσωσης και την ανάκτηση της δασικής μορφής, ακόμη κι αν αυτός ο σκοπός είναι δημοσίου συμφέροντος, ο οποίος θα δικαιολογούσε επέμβαση στις εκτάσεις αυτές²⁷.

Με το άρθρο 117 παρ. 4 «η δασική απαλλοτρίωση δασών ή δασικών εκτάσεων που ανήκουν σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου επιτρέπεται μόνο υπέρ του Δημοσίου σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 17, για λόγους δημόσιας ωφέλειας». Η αναγκαστική απαλλοτρίωση συνιστά κι αυτή όπως και η αναδάσωση μεταβολή του προορισμού του δάσους (βλ. αρ. 24 παρ.1 εδ. δ' Σ), η οποία επιτρέπεται μόνον εάν η εκπλήρωση του

²⁷ Βλ. Καράκωστα, οπ. παρ., σελ. 87 επ.

δημοσίου σκοπού που επιδιώκεται δεν μπορεί να εκπληρωθεί με άλλο τρόπο (ΣτΕ 1675/99)²⁸.

III) ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Εκτός από τα δάση τα οποία και χαρακτηρίζονται ως ευπαθή οικοσυστήματα, υπάγονται σε ιδιαίτερη μέριμνα και σε ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς και άλλα οικοσυστήματα είτε λόγω της οικολογικής τους προστασίας είτε λόγω της αισθητικής τους αξίας. Παρά την ούτως ή άλλως δεδομένη προστασία τους από το αρ. 24 παρ. 1 Σ, ο νομοθέτης τα εντάσσει σε ειδική προστασία προκειμένου να διατηρηθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Συγκεκριμένα, ο ν. 1650/1986 στα αρ. 18 επ. θεσπίζει ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς για τα τοπία, τα οποία δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενα πολεοδόμησης, ούτε να ενταχθούν στον οικιστικό ιστό πόλεως (ΣτΕ 2164/1994).

Ιδιαίτερης νομικής προστασίας τυγχάνουν και οι παράκτιες ζώνες, οι οποίες σύμφωνα με την ΣτΕ 2993/1998 δεν επιτρέπονται οι τεχνικές εγκαταστάσεις και δραστηριότητες στη χερσαία ή θαλάσσια ζώνη, καθώς συνιστούν αλλοίωση του παράκτιου τοπίου. Η νομική προστασία ενισχύεται και με το αρ. 23 του ν. 1337/1986, το οποίο απαγορεύει τις περιφράξεις ιδιοκτησιών σε ζώνη πλάτους 500 μ. από την ακτή, εισάγοντας επιτρεπτό περιορισμό κυριότητας (κατόπιν στάθμισης των συνταγματικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας-περιβάλλοντος- για σύγκρουση των δύο δικαιωμάτων βλ. παρακάτω)²⁹.

²⁸ Βλ. Γέροντα, Λύτρα, Παυλόπουλο, Σιούτη, Φλογαίτη, Διοικητικό Δίκαιο, 2004, σελ. 394

²⁹ Βλ. Καράκωστα, οπ. παρ., σελ. 106-107

Η σημασία των υγρότοπων έγινε αντιληπτή από νωρίς. Το 1971 υπογράφηκε η Διεθνής Σύμβαση του Ραμσάρ με την οποία τα συμβαλλόμενα μέρη όφειλαν να προσδιορίσουν υγρότοπους της επικράτειάς τους κατάλληλους να δηλωθούν στον κατάλογο υγρότοπων διεθνούς ενδιαφέροντος. Με την εγγραφή, ελάμβαναν και τη διεθνή ευθύνη για συντήρηση και ορθολογική εκμετάλλευση. Εκτός από τη Διεθνή Σύμβαση του Ραμσάρ (ν.δ. 191/1974) και τα άρθρα 18,19 και 21 του ν. 1650/1986 τα οποία και εξειδικεύουν τη συνταγματική διάταξη του αρ. 24 παρ. 1 Σ, για την προστασία των υγρότοπων ισχύουν και άλλες νομικές δεσμεύσεις, όπως η Οδηγία 92/43 ΕΟΚ για τη διατήρηση των φυσικών οικότοπων και της άγριας χλωρίδας και πανίδας, γνωστή ως Natura 2000, η Οδηγία 79/409 ΕΟΚ «Περί διατηρήσεως των άγριων πτηνών» και η Διεθνής Σύμβαση για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος που κυρώθηκε με το ν. 1355/1983.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ι) ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

α) ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΧΥΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον μπορεί να προσδιοριστεί ως το δικαίωμα για την εξασφάλιση των φυσικών βάσεων και της ποιότητας ζωής του ανθρώπου προς συμφέρον του ατόμου, του συνόλου και του ίδιου του περιβάλλοντος ως αυτόνομο προστατευόμενο αγαθό. Από τον ορισμό αυτό προκύπτει ότι το περιεχόμενο του δικαιώματος είναι σύνθετο, δηλ. είναι και προσωπικό και συλλογικό. Ωστόσο, το δικαίωμα στο περιβάλλον δεν μπορεί να νοείται ως δικαίωμα του ατόμου ή ως ατομικό δικαίωμα, που το απολαμβάνει κάποιος ατομικά, ανεξάρτητα και απομονωμένα από τον άλλο και σε αντιπαράθεση με το σύνολο, αλλά ως ένα δικαίωμα που ο καθένας το απολαμβάνει σε στενή σχέση και εξάρτηση από τους άλλους. Πρόκειται στην ουσία για ένα δικαίωμα τρίτης γενιάς που εκφράζει το συλλογικό ενδιαφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος. Παράλληλα, αποτελεί ένα δικαίωμα αλληλεγγύης, καθώς προστατεύει ένα αγαθό στο παρόν έχοντας υπόψη, ωστόσο, τις επόμενες γενιές³⁰.

Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον από το άρθ. 24 του Σ απαιτεί την υποχρέωση του κράτους για τη λήψη των απαραίτητων μέτρων προστασίας. Η ρητή αυτή καθιέρωση υποχρέωσης αποκλείει τη θεώρηση της συνταγματικής διάταξης ως απλά κατευθυντήριας. Όπως όλες οι

³⁰ Βλ. Σιούτη, οπ. παρ. σελ. 28-29

διατάξεις νόμου³¹, έχει άμεση δεσμευτική ισχύ για το νομοθέτη, τη διοίκηση και το δικαστή. Ο νομοθέτης υποχρεούται να θεσπίσει τα μέτρα εκείνα που κρίνει αναγκαία και πρόσφορα για την διαφύλαξη και προστασία του αγαθού αυτού (βλ. παραπάνω ιδιαίτερη νομική προστασία για δάση, τοπία, παράκτιες ζώνες, υγρά τοπία). Η διοίκηση με τη σειρά της υποχρεούται να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα προβαίνοντας σε θετικές ενέργειες. Μάλιστα, από τη νομολογία συνάγεται (και με διασταλτική ερμηνεία του αρ. 45 ΠΔ18/89) ότι η παράλειψη της Διοίκησης προς τη λήψη των μέτρων αυτών συνιστά παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας υποκείμενη σε αίτηση ακυρώσεως από το ΣΤΕ. Τέλος, ο δικαστής οφείλει να ελέγχει τη συνταγματικότητα των νόμων ως προς τη συμμόρφωσή τους στις επιταγές του αρ. 24 Σ³² και να σταθμίζει το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον με τα άλλα συνταγματικά δικαιώματα.

β) ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Το αρ. 24 παρ. 1 Σ θεμελιώνει την υποχρέωση του κράτους για προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, στην οποία όπως είχε γίνει κοινά αποδεκτό από τη θεωρία αντιστοιχεί ένα ατομικό δικαίωμα στο περιβάλλον και στην προστασία του, χωρίς όμως να υπάρχει ομοφωνία ή να έχει διασαφηνιστεί πλήρως η νομική φύση του δικαιώματος και το περιεχόμενό του. Με την αναθεώρηση του 2001, η οποία θέλησε να λύσει το ζήτημα αυτό, καθιερώθηκε ρητά αντίστοιχα με την υποχρέωση της κρατικής προστασίας ένα ατομικό δικαίωμα

³¹ Βλ. Δατάγλου, Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα, τ. II, 1991, σελ.1233 «Το Σύνταγμα είναι νόμος του Κράτους-υπέρτατος νόμος, θεμελιώδης νόμος αλλά πάντως νόμος»

³² Βλ. σε συνδυασμό με αρ. 93 παρ. 4 και αρ. 25 παρ. 1 Σ

στην προστασία του περιβάλλοντος: “Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός”. Η θεωρία έκρινε την καθιέρωση αυτή ως μία ρύθμιση που εξασφαλίζει μια αποτελεσματικότερη προστασία του περιβάλλοντος. Πράγματι η ρητή συνταγματική αναγνώριση ενός ατομικού δικαιώματος στην προστασία του περιβάλλοντος καθιστά δικαστικά την προστασία πιο σαφή και πιο αποτελεσματική.

Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον είναι ένα μικτό δικαίωμα: είναι τόσο ατομικό όσο και κοινωνικό και πολιτικό. Ο χαρακτηρισμός αυτός του δικαιώματος ως ατομικού, κοινωνικού ή πολιτικού, έχει σημασία για την οριοθέτηση της δέσμευσης των εξουσιών που παρέχει στο φορέα του³³. Ωστόσο, η τριμερής διάκριση είναι σχηματική και σχετική, καθώς οι έννοιες αυτές δρουν παραπληρωματικά μεταξύ τους επηρεάζοντας αμοιβαία την κατοχύρωση και την άσκηση του δικαιώματος.

ι) ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Τα ατομικά δικαιώματα παρέχουν στα άτομα αρνητική αξίωση, η οποία στρέφεται κατά της κρατικής εξουσίας θέτοντας όρια στη δράση και στοχεύοντας στη δημιουργία μιας σφαίρας ελεύθερης από κρατική παρέμβαση³⁴.

Το ατομικό δικαίωμα στο περιβάλλον σημαίνει υποχρέωση του κράτους να μην προσβάλλει άμεσα ή έμμεσα το περιβάλλον των ατόμων με δραστηριότητες ή αποφάσεις που λαμβάνει στο πλαίσιο της δημόσιας εξουσίας. Η νομική ισχύς του δικαιώματος στο

³³ Βλ. Καράκωστα, οπ. παρ. σελ. 63

³⁴ Βλ. Δημητρόπουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα, 2005, σελ. 136 επ.

περιβάλλον, ως ατομικού, είναι επιτακτική, εφόσον παράγει έννομα αποτελέσματα από μόνο του, χωρίς να απαιτείται δηλ. η έκδοση σχετικού νόμου. Επομένως, κάθε άτομο, του οποίου προσβάλλεται το έννομο αγαθό του περιβάλλοντός του από μια διοικητική πράξη, μπορεί να ζητήσει ένδικη προστασία, στηριζόμενο απευθείας στη συνταγματική διάταξη του αρ. 24 παρ. 1 Σ και να ζητήσει την ακύρωση της δυσμενούς αυτής πράξης.

ii) ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Τα κοινωνικά δικαιώματα έχουν θετικό περιεχόμενο, καθώς οι φορείς τους μπορούν να απαιτήσουν από το κράτος να προβεί σε θετική ενέργεια. Για την ικανοποίηση δηλ. του δικαιώματος δεν αρκεί η αρνητική αποχή του κράτους, αλλά απαιτείται η λήψη θετικών μέτρων. Το δικαίωμα, συνεπώς, στο περιβάλλον ως κοινωνικό δικαίωμα, παρέχει στο φορέα του αξίωση λήψης θετικών μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος από το κράτος, για να εξασφαλιστεί ένα περιβάλλον υγιεινό και οικολογικά ισορροπιο. Κατά την κρατούσα άποψη, η αξίωση αυτή δεν είναι αγωγή, παρά μόνο όταν αφορά τη μη κατάργηση ή μείωση της ήδη παρασχεθείσας προστασίας (κοινωνικό κεκτημένο)³⁵.

iii) ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Τα πολιτικά δικαιώματα στρέφονται προς το κράτος και παρέχουν στους πολίτες αξίωση ενεργητικής συμμετοχής στην άσκηση της κρατικής εξουσίας³⁶. Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως πολιτικό δικαίωμα συνεπάγεται ότι ο πολίτης έχει αξιώσεις τόσο

³⁵ Βλ. Καράκωστα, οπ. παρ., σελ. 63

³⁶ Βλ. Δημητρόπουλο, οπ. παρ., σελ. 143

πληροφόρησης όσο και συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν την ορθολογική διαχείριση, τη συντήρηση, τη βελτίωση και την αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Η συμμετοχή των ατόμων ολοκληρώνεται μόνον με την ύπαρξη ενδίκων μέσων που κατοχυρώνουν το δικαίωμά τους στο περιβάλλον.

II) ΦΟΡΕΙΣ- ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ

α) ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ

Η συνταγματική διάταξη του αρ. 24 παρ. 1 ορίζει ρητά το κράτος ως υποκείμενο της υποχρέωσης της προστασίας του περιβάλλοντος. Συνεπώς, το κράτος είναι ο κύριος αποδέκτης του δικαιώματος. Ως «κράτος» εν προκειμένω νοείται τόσο το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου όσο και τα άλλα ΝΠΔΔ και τα όργανά τους, είτε αυτά ενεργούν σύμφωνα με τους κανόνες του δημοσίου δικαίου, είτε σύμφωνα με τους κανόνες του ιδιωτικού δικαίου. Αποδέκτες του δικαιώματος στο περιβάλλον αποτελούν και τα ΝΠΙΔ του δημόσιου τομέα και οι επιχειρήσεις στις οποίες αποκλειστικός ή κύριος μέτοχος είναι το κράτος.

β) ΦΟΡΕΙΣ

Φορέας του δικαιώματος στο περιβάλλον θεωρείται το κοινωνικό σύνολο. Δικαίωμα όμως χωρίς συγκεκριμένο φορέα δεν υπάρχει, διότι το δικαίωμα εμπεριέχει υποκειμενική αξίωση και προϋποθέτει δυνατότητα υποκειμενικής δράσης ή εξουσία επί πράγματος ή κατά υποκειμένου. Πρόκειται στην ουσία για ένα δικαίωμα χωρίς συγκεκριμένο δικαιούχο, αφού δικαιούχοι είναι όλοι

και για ένα δικαίωμα χωρίς δυνατότητα εξουσίασης, αφού δεν στηρίζεται ούτε συνεπάγεται σχέση αντιπαράθεσης ανθρώπου προς την φύση. Για το λόγο αυτό, το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον είναι ταυτόχρονα και υποχρέωση ή καθήκον³⁷.

γ) ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑ

Με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, εισάγεται στο αρ. 25 παρ. 1 Σ το εδ. γ', στο οποίο ορίζεται ότι «τα δικαιώματα αυτά (τα θεμελιώδη δικαιώματα) ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν», λύνοντας κατά αυτό τον τρόπο και τις αντιφατικές απόψεις που επικρατούσαν στη θεωρία και τη νομολογία³⁸. Γίνεται σαφές ότι τα συνταγματικά δικαιώματα δεν ισχύουν μόνο έναντι του κράτους αλλά και έναντι των ιδιωτών.

Η θεμελίωση της τριτενέργειας αφορά και το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον, καθώς πληροί όλες τις προϋποθέσεις για να του αναγνωρισθεί. Ωστόσο, η τριτενέργεια αναφέρεται στο δικαίωμα αυτό-όπως και σε κάθε συνταγματικό δικαίωμα- μόνο ως ατομικό, όχι ως κοινωνικό ή πολιτικό. Πολλές φορές το έννομο αγαθό του φυσικού περιβάλλοντος προσβάλλεται από ενέργειες ιδιωτών τις οποίες ο πολίτης πρέπει να δύναται να αντικρούσει (αμυντικό δικαίωμα του ατόμου), διαφορετικά το δικαίωμα αυτό κινδυνεύει να υποβιβαστεί σε απλό κοινωνικό δικαίωμα όσον αφορά στις ιδιωτικές σχέσεις.

Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον τριτενεργεί στο πλαίσιο των ιδιωτικών σχέσεων μέσω των διατάξεων του Αστικού Κώδικα περί προστασίας της προσωπικότητας (57 επ.), του γειτονικού

³⁷ Βλ. Μανιτάκη, *οπ. παρ.*, κεφ. 5

³⁸ Βλ. Δημητρόπουλο, *Συνταγματικά Δικαιώματα-Γενικό Μέρος*, 2005, σελ. 96-99

δικαίου και της προστασία της κυριότητας (1003 επ.) καθώς και βάσει των διατάξεων περί αδικοπραξιών (914 επ.)³⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕ ΑΛΛΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1) ΓΕΝΙΚΑ

Η σύγκρουση των συνταγματικών δικαιωμάτων δημιουργείται, στις περιπτώσεις που η νόμιμη άσκηση του ενός δικαιώματος περιορίζει τη νόμιμη άσκηση του άλλου δικαιώματος. Εν όψει του ανεπίτρεπτου της ιεράρχησης των συνταγματικών δικαιωμάτων, γίνεται στάθμιση των αντιτιθέμενων συμφερόντων με βάση τις συνταγματικά θεμελιωμένες αρχές της πρακτικής εναρμόνισης και της αρχής της αναλογικότητας⁴⁰.

α) Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 24 ΜΕ ΑΛΛΑ ΑΡΘΡΑ

Σύγκρουση μπορεί να δημιουργηθεί μεταξύ του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον και πλήθος άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων, όπως είναι:

α) το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διακίνησης (άρθρο 5 παρ. 3), β) το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής κατοικίας (άρθρο 21 παρ. 4), γ) το δικαίωμα του συνέρχεσθαι (άρθρο 11), δ) το δικαίωμα εργασίας (άρθρο 22), ε) η ελευθερία της Τέχνης (άρθρο 16), στ) η αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1), ζ) η ελευθερία της έκφρασης (άρθρο 14). Σε εντονότερη σύγκρουση έρχεται το δικαίωμα στο περιβάλλον με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας (άρθρο 17) και με τα δικαιώματα της

³⁹ Βλ. Σιούτη, *οπ. παρ.*, σελ. 43

⁴⁰ Βλ. αναλυτικά Δημητρόπουλο, *οπ. παρ.*, σελ. 238-239 και 245 επ.

οικονομικής ελευθερίας και ανάπτυξης (άρθρα 5 παρ. 1 και 106 παρ. 1)⁴¹.

II) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Ο απόλυτος χαρακτήρας της ιδιοκτησίας έχει αμβλυωθεί στη σύγχρονη έννομη τάξη με την εισαγωγή κοινωνικού περιορισμού του δικαιώματος της ιδιοκτησίας: το δικαίωμα στην ιδιοκτησία δεν μπορεί να ασκείται εις βάρος του γενικού συμφέροντος (αρ. 17 παρ. 1). Η διάταξη αυτή συνεπάγεται επιβολή περιορισμών στις εξουσίες του ιδιοκτήτη. Το δικαίωμα στο περιβάλλον μπορεί να δικαιολογήσει τους περιορισμούς αυτούς στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας, αφού έχει αναγνωρισθεί ως μορφή δημόσιου συμφέροντος. Χάρης στη μορφή δημόσιας ωφέλειας που κατέχει, το περιβάλλον, μετά από στάθμιση συμφερόντων, υποστηρίχτηκε από τη νομολογία, έναντι της ιδιοκτησίας, δικαιολογώντας ακόμα και την αναγκαστική απαλλοτρίωση. Ωστόσο, η επιβολή αυτών των περιορισμών δημιουργεί υποχρέωση αποζημίωσης του θιγόμενου ιδιοκτήτη κατά το άρθρο 17 του Σ., όταν με αυτούς, επέρχεται ουσιώδης οριστική στέρηση της χρήσης της ιδιοκτησίας κατά τον προορισμό της. Η αποζημίωση αυτή είναι καταβλητέα, μόνο μετά την επιβολή των περιορισμών αυτών οπότε και βαρύνεται η ιδιοκτησία. Οι κυριότεροι περιορισμοί της ιδιοκτησίας χάριν της προστασίας του περιβάλλοντος είναι η θέσπιση όρων και περιορισμών δόμησης η οποία αποτελεί θεμιτό περιορισμό της ιδιοκτησίας⁴², καθώς και η απαγόρευση

⁴¹ Βλ. Σιούτη, οπ. παρ., σελ. 107

⁴² ΣΤΕ 4591-93/77, 2034, 3794/78, 1876, 1907-10, 3984-7/80, 1424/90, 359/92 Ολομ

κατάτμησης της γης σε τμήματα κάτω ενός ορισμένου αριθμού στρεμμάτων⁴³.

III) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η οικονομική ελευθερία και ανάπτυξη που κατοχυρώνεται στο αρ. 5 παρ. 1 Σ, συχνά ασκείται εις βάρος της προστασίας του περιβάλλοντος προκαλώντας αλλοιώσεις και αναστατώνοντας την οικολογική ισορροπία. Στην προκειμένη περίπτωση, τα δύο αυτά δικαιώματα, αν και έρχονται σε σύγκρουση δεν βρίσκονται σε ανταγωνιστική θέση αλλά αποτελεί το ένα προϋπόθεση του άλλου. Σημαντική έννοια στη σύγκρουση των δύο δικαιωμάτων είναι η βιωσιμότητα η οποία εισήχθη στο Σύνταγμα με τη αναθεώρηση του 2001. Η υπεροχή του ενός ή του άλλου συνταγματικού αγαθού συνιστά αποτέλεσμα μίας σύνθετης διεργασίας στάθμισης μεταξύ τους. Η στάθμιση, όπως απεδείχθη και μέσα από την πάγια νομολογία του ΣτΕ, πρέπει να συμπορεύεται με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης (βλ. παραπάνω Αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης).

⁴³ Βλ. Σιούτη, οπ. παρ., σελ. 124-126

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η ανάγκη της διευρυμένης προστασίας του περιβάλλοντος λόγω των συνεπειών της υποβάθμισής του και λόγω της ιδιαίτερης φύσης των περιβαλλοντικών αγαθών, έχει οδηγήσει, ιδιαίτερα την τελευταία τριακονταετία, στη διαμόρφωση σε εθνικό, κοινοτικό και διεθνές επίπεδο ενός πλούσιου κανονιστικού πλαισίου, το οποίο πραγματώνει την αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος. Αν και δεν απουσιάζουν αδυναμίες ή και αντιφάσεις, το νομοθετικό πλαίσιο ολοένα και περισσότερο αναπτύσσεται και πυκνώνει, καλύπτοντας τις βασικότερες όψεις του φυσικού περιβάλλοντος. Οι διατάξεις που αφορούν το φυσικό περιβάλλον εντάσσονται στο ελληνικό δίκαιο, κυρίως, στο δημόσιο δίκαιο και έχουν ως έρεισμα, , το άρθρο 24 του Συντάγματος. Με τις διατάξεις του άρθρου αυτού θεσπίζεται συνταγματικό δικαίωμα στο περιβάλλον το οποίο έχει επιτακτική ισχύ και στρέφεται τόσο έναντι του κράτους το οποίο επιβαρύνεται με τη λήψη μέτρων για την προληπτική προστασία του περιβάλλοντος όσο και έναντι των ιδιωτών. Αντίστοιχα με την υποχρέωση της κρατικής προστασίας καθιερώθηκε και ένα ατομικό δικαίωμα στην προστασία του περιβάλλοντος, το οποίο καθιστά δικαστικά την προστασία πιο σαφή και πιο αποτελεσματική. Τον έλεγχο της εφαρμογής του αναλαμβάνουν τα δικαστήρια. Παρά το πλούσιο νομοθετικό πλαίσιο και τις φιλότιμες προσπάθειες των δικαστηρίων, ωστόσο, και ιδίως του ΣτΕ, να διασφαλίσουν την εφαρμογή του, η αποτελεσματικότητα των νομοθετικών παρεμβάσεων είναι, στην πράξη, μειωμένη. Η πραγμάτωση της προστασίας του περιβάλλοντος δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη χωρίς γενικότερο προσανατολισμό

νομοθέτηση, αλλά απαιτείται, κυρίως, αλλαγή των κοινωνικών και πολιτικών αξιών και προτεραιοτήτων, ώστε να πάψει το δίκαιο του περιβάλλοντος να αντιμετωπίζεται ανταγωνιστικά από την οικονομική ανάπτυξη και ώστε να σταθμίζεται με αποτελεσματικό τρόπο με άλλα συνταγματικά δικαιώματα όπως αυτό της ιδιοκτησίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Αντωνίου Θ.** «Το κοινωνικό δικαίωμα χρήσης του περιβάλλοντος» Το Σ 1987.
- **Γέροντα, Λύτρα, Παυλόπουλου, Σιούτη, Φλογαίτη,** «Διοικητικό Δίκαιο», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004
- **Δαγτόγλου Π. Δ.** «Ατομικά δικαιώματα Β΄- Συνταγματικό δίκαιο», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005
- **Δεκλερή Μ.** «Ο Δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος», Εγκόλπιο βιωσίμου αναπτύξεως, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1996.
- **Δημητρόπουλος Α.** «Συνταγματικά δικαιώματα - Γενικό μέρος», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005
- **Καράκωστα Ι.** «Περιβάλλον και Δίκαιο», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000.
- **Καράκωστα Ι, Σιούτη Γλ., Παυλόπουλου Βλ., Λιάκουρα Χ, Κυμιωνή Ι,** Εισαγωγή στο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1993
- **Μαρία Ευπρ. Αίθρα,** «Η νομική προστασία των δασών» εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998.
- **Παπαδημητρίου Γ.,** «Περιβαλλοντικό Σύνταγμα. Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα», έκδ. Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός, 1995.
- **Σιούτη Γλ.** «Το δίκαιο του Περιβάλλοντος» εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1993 – «Συμπλήρωμα 2000».

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=1044
Αλτανοπούλου Παρασκευή, «Φυσικό Περιβάλλον (ά.24Σ) και Νομολογία του ΣτΕ» [Προπτυχιακή Εργασία], δημοσίευση Φεβρουάριο του 2005
- www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=703 **Γρίβα Βασιλική**, «Η Συνταγματική Προστασία του Φυσικού Περιβάλλοντος» [Μεταπτυχιακή Εργασία], δημοσίευση Ιούλιο του 2004
- http://www.wwf.gr/images/stories/docs/anafora_nomothesia.pdf
«Δεσμεύσεις χωρίς εφαρμογή: η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα», Έκθεση του WWF Ελλάς, 2005
- www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=434 **Κοκκίνου Παρασκευή-Ελένη**, «Η Συνταγματική Προστασία των Δασών» [Προπτυχιακή Εργασία], δημοσίευση Ιούνιο του 2004
- <http://www.nomosphysis.org.gr/> ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΗ
- www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=360 **Παναγιώτου Ευρύκλεια**, «Η σχέση του α. 24 με άλλα συνταγματικώς προστατευόμενα δικαιώματα» [Προπτυχιακή Εργασία], δημοσίευση Ιανουάριο του 2003.
- www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=36 **Πιτερού Καλλιόπη**, «Η Συνταγματική Κατοχύρωση της Προστασίας του Περιβάλλοντος ως Δικαίωμα με την Αναθεώρηση του 2001 και η «Σύγκρουσή» του με το Συνταγματικό Δικαίωμα Οικονομικής Ελευθερίας και Ανάπτυξης» [Προπτυχιακή Εργασία], δημοσίευση Ιανουάριο του 2004.
- www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=601 **Σκαλτσάς Δημήτρης**, «Περιβάλλον» [Προπτυχιακή Εργασία], δημοσίευση Ιούνιο του 2004
- www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=333
Φωτεινοπούλου Κωνσταντίνα, «Αναθεώρηση του άρθρου 24παρ.1 Σ» [Προπτυχιακή Εργασία], δημοσίευση Ιούνιο 2004.
- www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=319 **Φώτου Μαρία**, «Το Περιβάλλον ως Περιορισμός της Ιδιοκτησίας» [Προπτυχιακή Εργασία], δημοσίευση Ιούνιο του 2004.

Βασική Νομοθεσία

- **v. 360/1976** «Περί Χωροταξίας και περιβάλλοντος»
- **v. 998/1979** «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας»
- **v. 1650/1986** «Για την προστασία του περιβάλλοντος»
- **v. 2971/2001** «Περί αιγιαλού, παραλίας και άλλες διατάξεις»
- **v. 3208/2003** «Προστασία δασικών οικοσυστημάτων, κατάρτιση δασολογίου, ρύθμιση εμπράγματων δικαιωμάτων επί δασών και δασικών εν γένει εκτάσεων και άλλες διατάξεις»

Βασική Νομολογία

ΣΤΕ 50/1993

Η Διοίκηση, προκειμένου να χορηγήσει άδεια ίδρυσης ξενοδοχείου, οφείλει να ερευνά το χαρακτήρα και την ιδιομορφία της περιοχής και να λαμβάνει υπόψη τον αριθμό των ξενοδοχείων που ήδη λειτουργούν στην ίδια περιοχή και την ικανότητα της να δεχθεί μεγαλύτερο αριθμό τουριστών χωρίς να αλλοιωθούν η φυσιογνωμία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

ΣΤΕ 2164/1994

Τα τοπία δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενα πολεοδομησης, ούτε να ενταχθούν στον οικιστικό ιστό πόλεως.

ΣΤΕ 2993/1998

Δεν επιτρέπονται οι τεχνικές εγκαταστάσεις και δραστηριότητες στη χερσαία ή θαλάσσια ζώνη (παράκτιες ζώνες), καθώς συνιστούν αλλοίωση του παράκτιου τοπίου.

ΣΤΕ 4530/1997

Η μεταφορά ρεύματος υψηλής τάσης πρέπει να γίνεται υπογείως στις κατοικημένες περιοχές.

ΣΤΕ 1675/99

Η αναγκαστική απαλλοτρίωση επιτρέπεται μόνον εάν η εκπλήρωση του δημοσίου σκοπού που επιδιώκεται δεν μπορεί να εκπληρωθεί με άλλο τρόπο.

ΣΤΕ 3698/2000

Φυσικό περιβάλλον εμπύπτον στην προστασία του άρθρου 24 § 1 του Συντάγματος, αποτελούν όχι μόνον τα φυσικά οικοσυστήματα αλλά και τα τεχνητά, ιδίως δε η γεωργική γη της οποίας η διατήρηση και ορθή διαχείριση, είναι ουσιώδης όρος της βιωσίμου αναπτύξεως.

ΣΤΕ 613/2002 ολ.

Το περιβάλλον τυγχάνει αυτοτελούς προστασίας, προκειμένου να εξασφαλισθεί η οικολογική ισορροπία και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων προς χάριν των επόμενων γενεών.

ΑΕΔ 27/1999 (Ορισμός δάσους - δασικής έκτασης)

Είναι κατά την οικεία επιστήμη (δασική οικολογία), δάσος ή δασικό οικοσύστημα, οργανικό σύνολο αγρίων φυτών με ξυλώδη κορμό επί της επιφανείας εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν, δια της αμοιβαίας αλληλεξαρτήσεως και αλληλεπιδράσεώς τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασο-βιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Εξ άλλου, δασική έκταση υπάρχει όταν στο ανωτέρω σύνολο η αγρία ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά. Κρίσιμη, επομένως, για την έννοια του δάσους και της δασικής εκτάσεως είναι η οργανική ενότητα της δασικής βλαστήσεως, η οποία προσδίδει μόνη σ' αυτό την ιδιαιτέρα του ταυτότητα ως δασικού οικοσυστήματος.

Άλλες ενδεικτικές αποφάσεις του ΣΤΕ:

93/1977

262/1982

1502/1984

3682/1986

1424/1990

3688/1990ολ.

359/1992 ολ.

2242/1994

2537/1996ολ.

811/1997

3067/2001